

остаће инертно и недовољно дубоко. Чињеница да се у студији *Само-афекција и трансценденција* и сила уобразиље настоји обухватити властитим језиком и на властит начин охрабрује нас у нади да је могуће трасирати пут од властитог, преко поетског, ка пунозначној – али несводивој – *йоейици*.

Мср Лазар Г. БУКВА

Истраживач приправник

Институт за књижевност и уметност, Београд

lazarb501@gmail.com

ORCID: 0009-0009-9291-5956

КРАЉИ СРПСКИ РЕАЛИЗАМ: БОГА НЕ ВАРАЈ!

Бојан Вегара, *Деца коју није волио свијет*, Удружење инвалида, бораца и ветерана „Српски ратник”, Инђија 2025

Дискурс о грађанском рату у бившој југословенској републици Босни и Херцеговини неретко карактерише једнодимензионалан приступ, заснован на унапред подељеним улогама криваца и жртава. Ова тема се – како у међународној, тако и у лингвистички истојезичкој јавности – немилице користи у дневнополитичке сврхе, док се истовремено избегава свеобухватно и чињенично утемељено сагледавање историјске реалности. Концепт по којем се, три деценије након окончања сукоба, и даље одговара на питања од круцијалне важности латентно подгрева сукоб, по диктату и потребама међународне заједнице. У немогућности установљавања чињеничне истине, која би (по)ратним каријеристима и вишедеценијским трговцима туђим болом најзад докинула инострано финансирање, треба писати и читати лична сведочанства, која не маре за Јудине шолде. У техносфери у којој живимо, коју карактерише потпуни колапс емпатије, (пара)цитат Јосифа Висарионовича да је смрт једног човека трагедија, а милиона људи статистика, треба, нажалост, схватити буквално, јер смо сведоци да онима који нас, у најновијој импортованој унутарсрпској подели, називају поспрдно *йрекодринцима*, не значе ништа чак ни имена петогодишњег Павла Голубовића, нити његовог седмогодишњег, двоструко стрељаног брата Петра, а немоли канонизованог дванаестогодишњег дечака Слободана Стојановића (1980–1992). Због оне, Богу хвала, и даље велике већине, која, ипак, жели да сазна шта је и како је било, треба, где год, кад год и како год је могуће, сваку ратну трагедију забележити, јер смо сведоци да прећутани геноциди бивају игнорисани и претворени у заметке нових погрома и олуја. Ако то не урадимо ми *йрекодринци* сами, други свакако, у наше име или из нашег угла, сигурно

неће: видели смо то кроз наплаћене поједине покушаје београдских синеаста, који су у својим причама о рату крајње банализовали једну трагедију, дајући свакако једвадочекан повод колективном Западу да балканизацијом назове сваку карневализацију и вулгаризацију трагедије.

Посматрајући колону од више хиљада сарајевских Срба који почетком марта 1996, скоро пола године након Дејтонског (не)споразума и ни четрдесет дана након распуштања логора Силос у Тарчину, напуштају своја вековна огњишта, носећи уз Требевић са собом чак и посмртне остатке и надгробне споменике предака и потомака, Момо Капор, који је и сам носио име овог града као родног у личној карти, кроз сузе је, по сведочанству српског Хемингвеја, писца Небојше Јеврића, рекао: „Видиш ту децу. Једног дана ће неко од њих све то да опише.” Пре четири године, име Бојана Вегаре (Сарајево, 1980) појавило се у српском дигиталном простору, на страницама и порталима који, баштинећи наше национално писмо, негују традицију и културу сећања. Прича „Речи ћаћи да тражи камион” прва је стигла до мене и оставила ме без даха. Помислио сам тада да би била идеална за наслов неке будуће књиге, и испоставило се да сам био у праву. Због своје речите насловне формулације, која без грешке сублимира сложене дијалекатске, социокултурне и националне аспекте егзодуса сарајевских Срба, ова мајсторски испричана кратка проза била је достојна да се по њој назове читав зборник литерарних сведочанстава, објављен од стране Удружења гуслара и епских пјесника Републике Српске на Палама 2024. године. Наставио сам да пратим Бојанов рад, читајући, на друштвеним мрежама, једну по једну, а по више пута, седамнаест његових прича. Написане у првом лицу, из тадашње дечје перспективе, оне говоре о животу и одрастању под Игманом у недоба, од 1992. до 1996. године. Дивећи се пишчевом нескривеном дару, ишчекивао сам, као и многи, да се ова приповедања повежу у логичку целину и укориче. То изоловано папирно издање дочекали смо концем прошле зиме, симболично, уз тридесету годишњицу завршетка њеног фабуларног тока.

Књига Бојана Вегаре *Дјеца коју није волио свијет* објавило је Удружење инвалида, бораца и ветерана „Српски ратник”, које окупља ратне и мирнодопске војне инвалиде, као и ветеране, ради заштите њихових права и неговања традиције. Кроз романескно посложено лично сведочење писац до коске огољује пакао одрастања у ратном Српском Сарајеву, описујући у 57 прича, хронолошки, живот од 1. марта 1992. до смештања у неусловну избегличку избу у Братунцу и прве слободно запаљене цигарете пред оцем с пролећа 1996. године. У најосетљивијем периоду ране адолесценције, на путу ка интелектуалној, емоционалној и социјалној зрелости, Бојан и његови вршњаци, узраста друге половине основне или прве половине средње школе, одрастали су у специфичним условима двоструког обруча, материјалне депривације и перманентне

артиљеријско-митраљеске експозиције, са старијим мушким члановима породице на несигурним (а непробојним!) првим линијама фронта, и рођацима или већ пострадалим, или заточеним с друге стране линије разграничења. Износећи дечачка сећања, аутор примењује непосредну, документарну нарацију која је истовремено језички и стилски високо култивисана. Догађаји нису третирани као екстракт сувих статистичких података, већ су трансформисани кроз интимну раван људских односа и афективних стања. На тај начин, ово дело успешно избегава прикривене замке реваншизма, те се, осим кроз изразито тенденциозна тумачења, ни у ком случају не може окарактерисати као текст који призива даље сукобе.

Нарација је у потпуности лишена накнадне памети, ретроспективне рационализације, наративног дидактизма, ауторитативног моралисања или било каквог облика идеолошке присиле. Ово дубоко хуманистичко, егзистенцијално и болно штиво, прожето проницљивим и духовитим епизодама које потврђују ауторову свеобухватну упућеност у обрађену тему, одликује се специфичном динамиком. Иако оперативно лишено сентименталне патетике, дело је до краја испуњено свесно контролисаним емотивним набојем. Оно не индукује острашћеност, већ непоколебљиво афирмише веру у фундаменталне вредности за које вреди поднети и егзистенцијалну жртву. Истовремено, ово дело ни у ком погледу не релативизује дубоку трагичност ратне стварности која је, у својој суровој неселективности, однела животе како активних учесника у ратним дејствима, тако и *дјеце коју није волио свијет*, Гвоздена, Срђана и других невиних бића која ни у једном историјском, етичком или хуманом контексту такву судбину нису заслужила.

Вегарина прва књига, услед специфичне унутрашње динамике поведеања, конзумира се убрзано, али је процес њене емотивне и интелектуалне рецепције изузетно тежак и перцептивно болан. Онај читалац којег сложени и трауматични садржај овог дела не успе да емотивно конотира суштински показује потпуно одсуство сопственог емпатичког и етичког капацитета. Односно, да сасвим упростим: ова књига чита се брзо, јер њен ритам то намеће, али се пробавља болно, као садржај лицемерних мировњачких хуманитарних пакета, чији укус и мирис остају са нама целог живота. Кога њен садржај не погоди, нема у шта ни да гађа. Читајући ову књигу, једете и ви из кумовог пакета, као вама да је стигао, жалите пробушену јакну и надрастате полупани тетрис као да су били ваши, а прича о малом Мујици који, Марадониним оностраним надахнућем, несвестан тренутка, дрибла бровинг, урезује се трајно у памћење, као да се пред вашим очима одиграла.

Вегарин стваралачки рукопис се у великој мери ослања на концепт књижевног хиперреализма, стила који карактеришу екстремна дескрипција и огољено документовање стварности, без метафора, патетике и

лирских улепшавања. Именујући догађаје у складу с њиховим изворним значењем и фокусирајући се на бруталне појединости свакодневице у дуплом обручу, текст почиње да функционише попут књижевне камере. Овакав документарни запис, типичан за ангажовану ратну прозу, не ствара уобичајену фикцију, већ читаоца бескомпромисно суочава са суровом историјском реалношћу. Као носећи стуб појављује се, за овај контекст сасвим неочекивана, суштинска православна хришћанска вера нашег доба, покајничка, доживљена и суштински разумевана као духовна и етичка основа овог дела, која није екстрахована као спољашњи идеолошки конструкт, већ је ненаметљиво, а уједно и непоколебљиво, уткана у саму бит нарације. Лишен сваке проповедничке претенциозности или круте догматике, овај хришћански етос је потпуно иманентан целокупном тексту и дејствује као самоподразумевајући, унутрашњи координатни систем. Кроз тај духовни призматични оквир протагонисти перципирају свет и сопствено страдање, при чему се вера не манифестује само кроз дескриптивну побожност већ и кроз делатну спремност на праштање и емпатију. На тај начин Вегарин рукопис задобија дубоку сотириолошку и хуманистичку ширину, чинећи духовни штит на којем се разбија сваки облик острашћености. Напоследку, анаграм пишевог имена и презимена можда је и и најупечатљивији у целокупној и пребогатој историји српске књижевности, а гласи, силно и упечатљиво, заповедно, а искрено: Бога не варај!

Бојан Вегара можда је, због свега реченог, и утемељивач модерног, крајњег, освештаног српског реализма. Његов инострани пандан, хиперреализам, познат и као фотореализам, у својим раним фазама, као уметнички правац у сликарству, вајарству и књижевности, настао је пре више од пола века у САД и Европи, тежећи да реалитет прикаже са готово научном, механичком прецизношћу, често користећи фотографију као примарни извор и посредника између стварности и уметничког дела. Страни хиперреалисти користе често чак и најбаналније мотиве за приказивање своје виртуозне занатске вештине, али и, примарно, као коментар модерног друштва које је засићено сликама, екранима и медијима, где медијска представа о неком догађају често постаје важнија и упечатљивија од саме стварности коју живимо. Све то аутор ове књиге надраста већ на самим њеним корицама: *Дјеца* са њене насловне стране, надгорњена тенковима и згариштима, скрајнута од *свијетла* у сасвим другачије поравнање, израсла су у Људе прве класе, чуване и сачуване, како и ова књига сведочи, неупитним дејством виших сила. Од сломљеног и згаженог Светог Николе, који се, прокријумчарен, сакривен у старачка недра, са иконе у душу потомака још раније увукао, до оних чије је заступништво највеће, најдраже и најсигурније, јунаци ове књиге, деценијама брижљиво чувани у пишевој унутрашњости, данас су кроз њу представљени и будућим генерацијама. Истинитији од Ћопићевих *Орлова*,

Вегарини Хацићани, у истом узрасту, још *височије* лете: ковани у најгорем огњу, гађани први прљавим НАТО бомбама, данас постоје, јер за њих звоне небеска звона и одјекује света литургија из порушене цркве Рођења Пресвете Богородице са задње корице ове књиге. Из тог, само невидећем оку празног, у рату обескровљеног и рушеног, а данас обновљеног храма, више од осиромашеног уранијума којим је гађан, зраче, пред Богом и људима, заштита и молитвено заступништво, како тадашњег Митрополита дабробосанског, а потоњег Светог свештенотученика Петра (Зимоњића), који га је још 1936. освештао, тако и саме Богомајке, под чијим покровом ови вечити *дјечаци* заувек стоје, ма где да су се по свету, овом или оном, расули.

Досадашња рецепција овог дела – како у стручним књижевним круговима, тако и међу широм читалачком публиком – изузетно је афирмативна. Првобитни тираж од хиљаду примерака већ је вишеструко надмашен, док су се промоције континуирано кроз календар спонтано нанизале широм српског језичког, мислећег и културног простора, те трају и даље. Највећа вредност ових јавних представљања огледа се у успостављању специфичне атмосфере заједништва и остварене и досегнуте колективне спознаје. У академској заједници Републике Српске књига је већ иницирала стручне научне и наставне расправе, док њен очигледан мултимедијални потенцијал отвара могућност да ово дело доживи даљу културну еволуцију, како кроз институционализацију у виду канонске лектире, тако и кроз потенцијалну кинематографску или телевизијску екранизацију.

Роман Бојана Вегаре надилази оквире локалне и фрагментарне повеснице, уздижући се до нивоа парадигматичног дела савремене српске културе сећања. Применом специфичног књижевног хиперреализма аутор успева да изврши успешну уметничку транзицију из индивидуалне трауме у колективно памћење Хацићана, али и читавог нашег народа. Ово дело не нуди јефтину утеху, већ дејствује као етички императив и документ трагичне неселективности ратног усуђа. У коначном исходу, пред нама је капитално остварење које бескомпромисно чува истину од ретроспективне релативизације, у име будућности и опстанка целог једноименог народа са обе стране Дрине.

Доц. др Срђан В. ОРСИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
srdjan.orsic@ff.uns.ac.rs
ORCID: 0000-0001-7516-0787